

ՆՈՐԻՆ ՎԵՏՍՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄՈՒՏՔԸ Ի Ս. ԷԶՄԻՆՃԻՆ

Ե Ի

Ս. ՕՅՄԱՆ ՀԱՆԴԵՍԸ ¹

* Անցաք մեր ընդ հուր եւ ընդ ջուր եւ հա-
նէր զմեզ ի հանգիստս:

Ս ա ղ . Դ ա թ .

Յունիսի 21 ից մինչեւ Սեպտեմբերի 13-ը ճանապարհորդ էինք,
անցիլ էինք Հայաստանի ծաղկալից, հովասուն լեռները, սքան-
չացել վրաստանի, իմերեթիայի ճոխ, փարթամ բուսականու-
թեամբ, լողացել Սև, Մարմարայ, Եգեյական, Միջերկրական ծո-
վերի կապուտակ գոհակների վրայ, փարառոնների մեծահոջակ
երկրի տաք, կիզիչ արեգակի տակ այրուել, ջերմեռանդութեամբ
համբուրել Յիսուսի, մեր Փրկչի Նուիրագործած ոտքը վայրե-
րը և հրաւիրելով մեր Հայրապետին գալ բազմել ու Գրի-
գոր Լուսաւորչի Նուիրական գահը ուրախ և զուարթ հա-

1. Ծ ա ն . «Արարատի» ընթերցողները սպասում են անկասկած, որ
Վեհափառի ճանապարհորդութեան նկարագրութիւնը Երուսաղէմից մինչեւ
« Էջմիածին տրուի նոցա, իրաւունք էլ ունին, Արդէն զբաղուած ենք
գրանով, սակայն այդ երկար ուղևորութիւնը այնքան հետաքրքիր գէպքեր
ունի, որ աւելի նպատակայարմար դատեցինք առանձին գրքով ի լոյս հա-
նել ժամանակագրական կարգով պատմելով մի առ մի թէ հրաւիրակու-
թեան ուղևորութեան պատմութիւնը և թէ Նորին Վեհափառութեան
Գալուստը, Նրա մէջ կմտնեն նաև ուղերձները կամ ամբողջութեամբ,
կամ կրճատեալ, Այս համարի մէջ կտրուի միայն այն մասը, ինչ որ եզ-
րափակել է տալիս յօգուածիս վերնագիրը:

գոյ՛ աւելի երկար ճանապարհով անցնելով Միջերկրական, Կօնիական, Ադրիադական ծովերը Հունգարիան, Աւստրիան, գարձանք մեր ու Լժվիածինը, Հեշտութեամբ թրւում ենք երկրների անուկներ, Հայաստան, Վրաստան, Տաճկաստան, Յունաստան, Եգիպտոս, Պաղեստին ևն. ևն., մտքով մի բռնէում թռչում, սլանում ենք ամեն տեղ, բայց ի՛նչքան կեանք, ի՛նչքան փոփոխութիւն, ի՛նչքան ազգեր, լեզուներ, ի՛նչքան քաղաքակրթական տարբեր աստիճաններ չեն հասկացւում այդ լայնածաւալ տարածութեանց մէջ, քանի քանի տասնեակ տարիներ են հարկաւոր թէկուզ մի շատ թեթեւ գաղափար կազմելու տեսածների մասին, ոչ թէ մի ճանապարհորդութիւն, ոչ թէ մի մարդու կեանք, այլ մի քանի մարդկանց կեանք հազիւ բաւեն դրա համար: Կատարեալ իրաւունք ունէինք Սալմոսերգուի հետ կրկնել, անցաք մեր ընդ հուր և ընդ ջուր: Երկարատեւ ճանապարհորդութիւնը, անգաղար կրկնուող մէկ քան զմիւրը փայլուն ընդունելութիւնները, ժողովրդական մեծ ցոյցերը իւրեանց հետաքրքրութեամբ լարելով մեր ամբողջ ուշադրութիւնը, սկսել էին արդէն յոգնեցնել բոլորիս էլ, այնպէս որ երբ Տիլիսիսից գորսեկանք և գիտէինք թէ երեք չորս օրից արդէն ու Լժվիածնում կլինէինք, չէր կարելի չզգալ մի տեսակ հոգեկան հանգստութիւն, թէ վերջապէս պիտի հանգստանանք: Ուրախ էինք, որ այդքան երկար ճանապարհորդութիւնը անցել էր խաղաղ անդորր, որ ոչ մի միջնադէպ, ոչ մի անախորժ հանգամանք չէր պղտորել մեր ուրախ տրամադրութիւնը, փեց հօթը օր ծովով անցնել, օրերով նաւի վրայ լինել և երբէք փոթորկի չհանդիպել, այդ էլ մի առանձին երջանկութիւն է:

Թէ ի՛նչ փառահեղ հանդիսով ընդունեց Վիհափառին ամեն տեղ հայ ժողովուրդը, դրա մանրամասն նկարագրութիւնը թող նում ենք մօտ ապագային, մեր Ս. Լժվիածնի միաբանութեան միացած բազմաթիւ ուխտաւորների և Վաղարշապատցւոց ընդունելութեան նկարագրութիւնն է որ այստեղ տալու ենք:

Երեւանից վճռուած էր ժամի 8 ին գուրս գալ, կառքերը ուշացան, 9 ին հազիւ ճանապարհ ընկանք: Յառաջ էր ընթանում

Վեհափառի կառքը շրջապատուած բազմաթիւ ձիաւորներով, հետեւում շարեշար կառքերով, ձիաւորների թիւը գնալով շատանում էր, մօտակայ սյգիներից, գիւղերից միանում էին անգաղար, իսկ Վաղարշապատցիք Արապարու Ս. Գրիգոր եկեղեցու մօտի ըլրակին վրայ կանգնած անհամբեր սպասում էին Վեհափառի մօտենալուն. հէնց որ երևաց Վեհափառի կառքը ձի խալացնելով, նիզակներ պտտեցնելով, կեցցէներով օդը թընդացնելով առաջ անցան: Այդքան բազմաթիւ ձիերից և կառքերից առջացած փոշին անհետացրեց ամեն բան, նկատուում էր միայն մի մեծ փոշու ամպ, որ երկրից գէպի երկինք էր բարձրանում: Ահագին ալմուկի միջից հաղիւ էր լսւում Հռիփսիմէ և Շողակաթ վանքերի զանգակների ձայնը: Ձիաւորները երբեմն առաջ էին անցնում, երբեմն կանգ առնում կեցցէներ կանչում, մինչև հասանք գիւղի ծայրը: Վեհափառի կառքը կանգ առաւ, այդտեղ Վաղարշապատի Ժողովուրդը շինել էր տուել մի փառահեղ յաղթական կամար Անույ մօտ եղող Ղօշալանքի նմանութեամբ՝ երեք գմբեթով զարդարուած գոյնզգոյն գրօշակներով, կանաչ ոստերով: Կամարի շրջանակի վրայ խոշոր տառերով կարդացուում էր Վեցցէ Հայոց Հայրիկ, բառերը, իսկ նոյն կամարի բարձրութեան վրայ կանգնած էին երկու հերարձակ, սպիտակ հագուստ հագած փոքրիկ աղջիկներ ձեռքներին ծալկեայ փունջեր: Գիւղացւոց պատգամաւորութիւնը, Գաւառապետը իւր պաշտօնեաներով դիմաւորեցին կամարի տակ Վեհափառին բարի եկ մաղթելու իւր նախահարց և նախորդների նուիրական վայրը Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռը:

Կամարի շուրջը այնքան բազմութիւն կտր հաւաքուած, որ եթէ մէկը առաջին անգամ մտնելիս լինէր Վաղարշապատ, նրան ոչ թէ մօտ 800 անից բազկացած մի հասարակ գիւղ կը կարծէր, այլ հարիւր հազար բնակիչ ունեցող մեծ քաղաք: Գիմաւորելու էին եկել ոչ միայն գիւղի բոլոր մեծ և փոքրերը, այլ նաև Երևանից, Աղէքսանդրապօլից, շրջակայ գիւղերից մեծ բազմութիւն: Մեծ դժուարութեամբ կարելի եղաւ Վեհափառի կառքի համար ճանապարհ բաց անել, որը առաջ էր ընթանում դանդաղ ամբօխի խուռն

բազմութեան ուղեկցութեամբ, որ անընդհատ կեցցէներ էր գոյում: Փողոցի վրայ դալար խոտ էր ցանած, աների պատուհանները՝ պատշգամբները զարգարած էին դրոշակներով, գորգերով, ծաղիկներից, խաղողի ողկոյգներից հիւսած փնջերով: Ճեմարանի ամբողջ մեծ շինութիւնը շրջապատած էր կանաչ ուտերով, զարդարուել էր նաև մեր Մայր տաճարը, նա երկու տարի սուգ պահելուց յետոյ պատրաստուել էր բերկրալից ընդունելու իւր արժանընտիր փեսային:

Տեղապահ սրբազանի կարգադրութեամբ որոշուած է եղել Վեհափառին իջեցնել ճեմարանի պարսպի առաջ և ճեմարանի պարտիզով, վանքին կից պարտիզի մօտով առաջնորդել Նորան դէպի Ծառարը: Վեհափառի հեռագրի հիման վրայ փոխուած էր այդ կարգադրութիւնը: Վեհափառը յայտնեց Երեւանում: «Տիփիսի» Երեւանի փորձերը մեզ վարպետ արին, հեռագրելու է ԼՂՄԻԱԾԻՆ, որ հանգիստակատարութիւնը շատ մօտէն սկսեն, մէկ էլ աշխատեն խիստ կարգ պահպանել: Ըստ այս հրամանի կառքը կանգ առաւ Վանքի պարսպի դարբասի առաջ, որտեղ կանգնած էին բոլոր միաբանները շուրջառնելով, ճեմարանի երգեցիկ խումբը և անչափ բազմութիւն, իսկ ճեմարանի սաները կանգնած էին ամբողջ ճանապարհի վրայ կարգ պահելու համար: Այ խնդիրքով, ոչ կոչումով, ոչ նոյն իսկ մտրակներով հնար կար ամբոխին յետ պահել, որ լցուած բուռն ցանկութեամբ մի բոպէ առաջ տեսնել իւր Պաշտելի Հայրապետի երեսը, առանց անսալու մի որեւէ հրամանի, ներքին ոյժով առաջ էր մղուում:

Ամբոխը ծովացել էր, նրա ալիքները մարդկային ներքին յուզմամբ ալիկոծեալ դիմում էին դէպի նաւը և այստեղ իջնելով յետ մղուում: Հիանալի էր տեսարանը, բոպէն ոգևորիչ: Իսկ բոլորի պատճառը, Նա առաջ էր գնում հանդարդ քայլերով, յուզուած, մտախոհ պոտեցնում էր իւր արծուի հայեացքը դէպի շուրջը և դարձեալ մտքերի մէջ սուղուում: Անթիւ բերաններից «կեցցէ» բարեմաղթութիւնն էր լսուում, դրա առաջ անլսելի էր տաճարի զանգագների զողանջիւնը, անլսելի էին նաև երգք շաբականաց: Չայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ: Ժողովուրդը այդ բո-

պէին մի աղօթք, մի խնդրուածք ունէր, որ իւր սիրելին, իւր ընտրեալ Հայրապետը, կեցցէ, կեցցէ երկար, երկար տարիներ, որովհետեւ նա անհուն անսահման կերպով հաւատացած է, որ այդ կեանքը կարող է իւր ցանկութեանդ կատարումն ապ, նրան բարոյապէս և հոգեպէս մխիթարել, նրա բիւրաւոր ցաւերին դարման անել, ժողովուրդը բուռն, զգացուած, սրտաբուխ աղօթում էր, իսկ ում համար ի վեր էին բարձրանում այդ աղօթքը, Նա նոյն խորին, անկեղծ, ջերմ կերպով հաւատացած համոզուած է, որ այդ աղօթքները լսելի կլինեն Ամենաբարձրեալի առաջ:

Շոգին, փռշին, խորին յուզմունքը այնքան հոգնեցրել էին Վեհափառին, որ չկամեցաւ շուրջառ փրան առնել Տաճար մոտեւրիս: Իջման տեղի առաջ աղօթեց նա սրտաբուխ, ծունր իջած, գլուխը խոնարհեցրած երկար համբուրեց սուրբ տեղը: Այդպիսի յովաներում մարդուս լեզուն անդօր է արտայայտելու ներքին զգացմունքները, Վեհափառը կարողացաւ արտասանել. «Շուտ ճանապարհ բացէք, երթանք հանգստանանք: Երբ Վեհարան բարձրացաւ, երբ բազմեց մեր Ս. Հայրապետների նուիրական աթոռը, տեսնելով նրան ողջ առողջ, առանց փտանգի և փորձանքի տեղ հասած, խորին զգացմամբ կրկնեցինք. «Անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր և հաներ զմեզ ի հանգիստ»:

Հայրիկը հասաւ տեղ, հանգստացաւ. ամբողջ խռնուած սպասում էր, նա օրեր էր սպասել, ինչպէս հեռանար առանց իւր կաթուղիկոսի ս. աջն առնելու: Ժողովուրդը երբեմն անկարելի բան է պահանջում, այնքան երկար ճանապարհորդութիւնից յետոյ գիմանալ, որ հազարաւորներ գան աջ առնելու, անհնար է. սովայն ժողովուրդը գիտէ նաեւ համբերել, Վեհարանի բակում համախմբուած համբերութեամբ սպասում էր Նորա երևալուն: Նրա տեսնելու բախտին արժանացան շատ քչերը, իսկ մնացած մասը բաւականացաւ առժամանակ հանդիսատես լինելու այն փայլուն հրախաղութեանը, որ տեղի ունեցաւ երեկոյեան վանքի բակում:

Գոյնզգոյն լապտերներով, հարբիւրաւոր ճրագներով զարդարած

էին Վեհարանի սեղանատան պատերը, միաբանից խցերի առաջ-
ները, հրապարակը, Վանքի զանգագատունը, վերջինիս վրան կը պ-
ցրած էին մի քանի խորհրդաւոր նկարներ, արձանագրութիւններ:
Զանգագատան արեւմտեան մուտքի գլխին գրած էր «Էջմիածին
ի Հօրէ Եւ լոյս փառաց ընդ նմա յայտնի շարականի սկզբնատո-
ղերը, սրանից բարձր նկարուած էր Հայրապետական թագն ու
գաւազանը երկու հրեշտակների ձեռներում, իսկ տակին նկարած
էր մի արծիւ, որը սլանում էր դէպի Հայրապետական նշանները՝
թագն ու գաւազանը: Նկարին կցած էր հետեւեալ ոտանաւորը.

«Աստուած սրտագէտ

Պահեա զամս ձիգ

Զմեր Հայրապետ

Մկրտիչ Հայրիկ »:

Զանգագատան հարաւային կամարի տակ գրած էր,

«Ազգային այս տուն

կացցէ հաստատուն »:

Հիւսիսայինի տակ,

«Աստ էջ Միայնին

Հիմն էարկ տանարին »:

Նկարներ կային նաեւ Վեհարանի պատերի վրայ: Այդ բոլորը
հարիւրաւոր գոյնզգոյն լոյսի տակ մի տեսակ դիւթական կեր-
պարանք էր ստացել: Վրան միախառնուում էր ձեմարանի աշա-
կերանների երգը, աշուղների իսալը, գիւղացիների լէլէները, զին-
ւորական երաժշտութիւնը, անըզհատ արձակուող հրափամփուշտ-
ների տրաքտրաքոցը: Ժողովուրդը ցնծութեան մէջ էր, նա ոտ-
նում էր իւր ընտրած Հայրապետի շնորհաբեր գալուստը:

Վիշերը վրայ էր հասել, վանքի բակը դարգակուել էր, միա-
բանները քաշուել էին իրենց խուցերը, ուխտաւորները հեռա-
ցել իրենց օթեանները, բայց ժողովրդական գալի ու գուռնան,
նրա ուրախութիւնը շարունակում էր գիշերն ի բուն:

Միւս օրը՝ երեքշաբթի միաբանութիւնը սպասում էր մաղ-
թանք կատարել և ապա ներկայանալ Վեհափառին: Ըստ սովո-

բուժեան այդ մաղթանքը հետեւեալ ձևով է կատարուելիս եղել: Հայրապետը նստել է աթոռի վրայ Վեհաբանի պատուհանի առաջ, մօտը կանգնած մի կամ երկու եպիսկոպոս: Ժամկոչը մի ժամ պատարագը սկսուելուց առաջ խփում էր երրորդը: միաբանները խցերից դուրս գալով, փիլոններ գցած հաւաքուում էին և հանգէտով գնում Վեհաբանի բակը ուր կատարուում էր մաղթանք և ապա Վեհաբան գնալով իւր Հայրապետի աջն էր առնում: Վեհափառը այս անգամ ինքն էլ եկաւ եկեղեցի և իւր ներկայութեամբ կատարուեց մաղթանքը: Վեհափառը սիրում է կենաց բաժակներ առաջարկելիս, քարոզներ խօսելիս կրկնել այս խօսքերը. «պարտք մ'ալ ունիմ, այդ պարտքս «իտի կատարեմ»: Մի օր առաջ Նա մտել էր Ս. Էջմիածնայ տաճարը, տապիքը յոգնածութիւնը, յուզմունքը արգելք եղան, որ միաբանութիւնը չլսեց Նրա խօսքերը, այսօր պիտի միաբանութիւնը ակնածութեամբ մօտենար Նորա Ս. Սջն տանելու, Նորա բերանից պիտի լսէր պատգամ, հրաման, վեհափառը բարեհաճեց կարճ խօսքերով յայտնել իւր հայեացքը միաբանութեան մասին, եկեղեցու մասին, ուստի խօսեց հետեւեալը:

ԵՐԵՒՇԱԲԹԻ ԺԱՄԻ 7 ԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌԻ ՃԱՌԸ ՏԱՃԱՐՈՒՄ:

—

«Օրհնեալ է Ըստուած, հազար անգամ օրհնեալ շնորհակալեմ բոլորիցդ ալ Սրբազան հարք, եղբարք և զաւակունք, ձեր հափազանց ընդունելութիւնէն: Երէկ երբ Վեհաբան մտայ, շատ կը մտածէի, ըսի ինքս ինձ, Հայրիկ, էսօր քո մուտքդ է, օր մ'ալ քո ելքդ պիտի ըլլայ. զի այսպէս է աշխարհիս հաշիւ, մուտքին ելք ալ կայ. ժամագրքին վերջ կաթողիկոսաց ցանկ մի կայ, ես ալ ինկայ այդ ցանկին մէջ: Աթոռդիկոսաներ կուգան, կերթան, այսօր ալ Երեմեան Հայրիկ եկեր է, օր մ'ալ

պիտի թողէ երթայ, զի մարդ աշխարհիս վերայ ապրելէն կրճոյնի. աղօթենք առ Աստուած, որ մեզ ամենքիս ալ արժանի ընէ երկնից նաւահանգստին:

Արուսաղէմ այսպէս կը նայէի քառասուն, յիսուն վարդապետներ կերեային աչքիս, իսկ այստեղ մէյ մը համբեցի քիչ երեւցին, գուցէ պաշտօնով զանազան տեղեր գնացած են. բայց Ղափանցին կըսէ որ քիչը համով կլլայ: Ա՛հ, ինչ և իցէ, սա ալ այսպէս, բայց աղօթենք, որ ինչպէս Քրիստոս եկաւ և յատակադիծ որոշեց և իւր գծած յատակագծով սանդարամէտին գլխուն վրայ կառուցաւ այս սուրբ տաճար, այսուհետեւ ևս հաստատուն պահէ: Հաստատուն ըսածս աս քարերուն համար չէ, կը տեսնաք ահաւասիկ եկեղեցի չորս սիւներու վրայ հաստատած, վրան ալ կաթուղիկէ կայ, այդ տեսակ վանքեր շատ ունինք Հայաստան, բայց հաստատութիւն ըսածս այդ չէ, եթէ ներքին բարոյականութիւն չունենանք, հաւատարմութիւն, միաբանութիւն չունենանք, այն ժամանակ հաստատութիւն չի լինիր և այս կաթուղիկէն էլ վեր ի վար կըշքջի:

Ինձ համար կաղօթէք, շնորհակալ եմ, ես ալ ձեզի համար կաղօթեմ, որ Աստուած մեզ ոյժ, կարողութիւն տայ, որ կարողանանք գործել, հաստատուն լինել. Աստուած օրհնէ և մեր ժողովուրդ. բայց գուք սրբազան հարբ և եղբարք, սուրբ Աւետարան կը ղնէք այսպէս (ցոյց է տալիս) ձեր կրթութիւն վրայ և ժողովուրդին կը հրամայէք թէ եկէք համբուրէք, բայց Աւետարան ի՞նչ կըսէ, «սիրեցէք

զմիմեանս» ես ալ ձեզ կրտսեմ նոյնը սիրեցէք զմիմիանս, ապրեցէք խաղաղութեամբ: Շատ բան ունեմ ձեզ ասելու, խօսելու, դեռ շատ կը տեսնենք, զի ընդ ձեզ եմ, դեռ շատ կը խօսինք:

Այս համառօտ խօսքերից յետոյ, երբ վեհափառը գնաց վեհարան բոլոր միաբանութիւնը փիլոնները գցած գնաց Նորան ներկայացաւ և Ս՝ ԱՆՆ առաւ:

Կէս օրուայ կտրճ ժամանակը բաւել էր Հայրապետին արդէն այնքան հանգստանալու, որ Նա ներկայ եղաւ յիշեալ արարողութեանը և ապա սկսեց այլ և այլ տեղերից հաւաքուած պատգամաւորներին ընդունել: Նա ի մի հաւաքելով հեռու տեղերից, գիւղերից եկած ուխտաւորներին, օրհնեց նոցա, պահպանիչ ասաց և յորդորեց, որ գնան իւրեանց տեղերը շարունակեն դադարած աշխատանքը: Ժողովուրդը վեհափառին տեսնելով իւր փափագը կատարած համարելով հեռացաւ այդ օրը գոհ, ուրախ սրտով:

Չորեքշաբթի օրը՝ ամսի 17-ն վեհափառը իւր այցելութեամբ բաղդաւորացիք ձեմարանի սաներին, որոնք ինչպէս արդէն յիշեցի, մեծ ժրջանութեամբ և եռանդով պատրաստութիւն էին տեսել Նորան հէնց եկած օրը ձեմարանի պարտիզով ուղի պատրաստել: ձեմարանի ուսուցչաց խումբը վերատեսուչ Արիստակէս Նպիսկոպոսի հետ ընդառաջելով Նորին վեհափառութեանը ուղեկցեց Նորան դէպի հանդիսարանը, ուր բոլոր աշակերտները հառաքուած պ. Կարա Մուրզայի ղեկավարութեամբ երգեցին մի քանի երգեր, ապա տեսչի օգնականը և մի աշակերտ ճառեր խօսացին: Վերջում երրորդ լսարանի Գանիէլեան Մարտիրոս երգեց պանդուխտի երգը. Վառունկ ուստի կուգաս, բայց այնպէս գեղեցիկ, այնպէս քաղցր ներդաշնակութեամբ, որ բոլոր հանգիսատեաները զգացուեցին, զգացուեց և ինքը Հայրապետը, որ ընդհատելով երգչին՝ յուզուած ձայնով մօտաւորապէս հեռեւեալն ասաց.

Վեհափառ Հայրիկը լսելով պանդուխտի որտառոչ երգը, յի-

շեց իւր կեանքի տխուր դէպքերը, յիշեց իւր հիւանդութիւնը երուսաղէմում, իւր աշակերա երկու վարդապետների մահը նոյն տեղում, բայց Այրարատը, Ս Էջմիածինը տեսնելով Նա մխիթարւում է: Այդտեղ գտնում է երջանկայիշատակ Գէորգ Գ-ի մեծանուն հիմնարկութիւնը, որի նպատակն է ազգի մէջ գիտութիւն, ուսում տարածել, որի մէջ պիտի պատրաստուին կրթութեամբ քահանաներ, վարդապետներ: Իրաւ է մինչև ճեմարանի հիմնարկութիւնն էլ ունեցել ենք բնօրին հոգևորականներ, բայց դժբաւ քաջառութիւն են: Օրինակ այժմ էլ են գնում օտար երկիրներ ուսում առնելու, բայց Մեսրոպների, Լեղիշէնների, Խորենացիների չեն գուրս գալիս: Նոքա գիտէին ոգևորութիւն ներշնչել իւրեանց աշակերտների մէջ, այժմ էլ պիտի ձգտել դրան հասնելու: Նա օրհնեց ճեմարանը, քաջալերեց աշակերտներին և ուսուցչաց և յայտնեց, թէ Ինքը անձամբ պիտի շատ անգամ գայ ներկայ լինի դասերին: Այդ հիմնարկութիւնից պիտի դուրս գան ազգի հայրապետների, ինչպէս նաև ամեն տեսակ հոգևոր պաշտօնեայք:

Դեռ Ս. Էջմիածին չհասած վեհափառ բարեհաճել էր իւր Օծման մեծաշուր հանդէսը կատարելու ժամանակը որոշել Սեպտեմբ. 26-ն: Վարապայ Խաչի տօնին: Այդպէս էլ յայտնւում էր ամեն հարցանողաց, սակայն վերջնական պաշտօնական վճիռը Նա կայացրեց ամսի 13-ին նախապէս տեղապահ օրբազանին և սինօգի անդամներին խորհրդի կանչելով և նոցանից տեղեկանալով թէ առանց մի որ և է դժուարութեան յարմար է պահպանել նշանակած օրը: Այդ վճիռի հիման վրայ Արիստակէս եպիսկոպոս Դաւթեանը հետևեալ բովանդակութեամբ հեռագրեր ուղարկեց ամեն տեղ ուր կան հայեր թէ պաշտօնական տեղեր, թէ մասնաւոր յայտնի անձանց, թէ լրագրութեանց խնդրելով յայտարարել ամեն ուրեք. « Ի գիտութիւն համայն հայ բարեպաշտ և ջերմեռանդ ժողովրդի՝ յայտարարեցէք, որ Նորին վեհափառութիւն կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Տ. Տ. ՄԿՐՏԻԶ ԱՌԱՋԻՆԻ բարեհաճ տնօրինութեամբ ներկայ թուի Սեպտեմբերի 26-ին, Վարապայ Խաչի տօնին նշանակուած է Էջմիածնում Նորին Սրբութեան Ս. Օծումը: »

Ժամանակը խիստ կարճ էր՝ հեռագիր ստացողը հազիւ 11-ից մինչև 10 օր ժամանակ ունենար, բայց չնայած այդ հանգամանքին սպասածից աւելի թւով ուխտաւորներ եկան, նոյն իսկ Պարսկաստանի պէս երկրից բազմաթիւ ուխտաւորներ եկան և ճիշտ ժամանակին հասան։ Ուխտաւորների մեծամասնութիւնը եկել էր Ախալցխայից, Ախալքալաքից, Կարսից, Ալէքսանդրապօլից, Երևանից, այնուհետև բոլոր յայտնի քաղաքները ունէին իւրեանց բազմաթիւ ներկայացուցիչները։ Գոցանից նոքա էին բաղդաւոր, որոնք խելացիութեամբ երեք չորս օր օծումից առաջ էին եկել, որով թէ ճանապարհին համեմատաբար քիչ նեղութիւն էին քաշել և թէ այստեղ լաւ տեղաւորուեցին։ Վերջի ուրբաթ և շաբաթ օրը եկողների համար վանքում այլ ևս տեղ չկար։

Մինչև օծման օրը Նորին Վեհափառութիւնը միջոց ունեցաւ անձամբ տեսնելու Ս՝ Էջմիածնի ներսը, շրջակայքը։ Նա կառք նստած պատեց անտառը, տեսաւ թէ ինչպէս ջրի պակասութեան պատճառաւ անտառը փշանալու վրայ է, այցելեց Ս՝ Շողակաթի, Ս՝ Հռիփսիմէի վանքերին, շնորհակալութիւն յայտնեց Արիստակէս և Երեմիա Եպիսկոպոսներին, որ նոքա այդ վանքերը իւրեանց խնամակալութեան տակ առած են, յորդորեց աշխատել վերանորոգել նոցա աւերակները և ազատել քայքայուելուց։ Ոոտով իջաւ նաև Ս՝ Գայիանէի վանքը, բարեհաճեց տեսնել Բաստամեան վարդապետի շինած սենեակները. եղաւ քանիցս լճի ափին, ուր կարողանում էր Նա ամբօխի հետաքրքիր հայացքներից ազատ զթօնել, շնորհիւ նոր կառուցած շրջապարսպին։ Ամեն անգամ երբ յայտնւում էր, թէ Նորին Վեհափառութիւնը պիտի դուրս ելնէ, Վեհարանի առաջ, Ղազարապատի մօտ հաւաքուում էր բազմութիւն, լի փախագով կրկին և կրկին անգամ տեսնել իւր Հայրապետի երեսը։ Վերջին օրերը ժողովուրդը արդէն այնքան շատացել էր, որ Վեհափառին այլ ևս ժամանակ և դիւրութիւն չէր մնացել շարունակել սոփորական զթօսանքները, մանաւանդ որ շատ տեղերից պատգամաւորութիւններ էին եկել և ներկայանում էին առանձին առանձին։

Վերջի շաբաթ օրը, ամսի 25 ին պատեղ հասան նաև տէրութեան ներկայացուցիչները, Կոկտաի քաղաքային մասի կառավարչապետի՝ Շերեմետեի կողմից գաղանի խորհրդական Պ. Պրիբիլը՝ իսկ Երևանից նահանգապետ Ֆրեզենը իւր օգնականուի Գալուց անմիջապէս յետոյ նոքա ներկայացան Նորին Վեհափառութեանը և որովհետև որոշուած էր այդ օրը ժամի 10-ն երգումն կատարել, կարգապահութեան համար Երևանից երկու գունդ զօրք էր բերուել, որոնք ժամի 9-ից սկսած հրացանները ձեռներին Վեհաբանից սկսած մինչև Տաճարի մուտքը կանգնեցին, որպէս զի գնացքը ազատ պահեն։ Պատմում են, որ ամեն անգամ այդ տեսակ մեծ հանգէսներին զինուորներին չի յաջողուել ցանկացած կարգը պահպանել, այս անգամ նոքա առանց զգուարութեան կատարեցին իւրեանց պարտքը, որովհետև նոքա կանգնած էին այն փայտեայ փանդակների յետևում, որ շինուած էր այս տարի Երեմիա որբաղանի ձեռքով բակի պարտիզի շուրջը։ Ամբոխը կուտակուելով այդ պատնէշի առաջ մնում էր կանգնած և ազատ թողնում լայն ընդարձակ մուտքը։

Վեհափառի դուրս գալուց առաջ հաւաքուեցին բոլոր միաբանները և Վեհաբանի անցքի երկու կողմին շարուելով սպասում էին Նորան։ Ժամի 10-ին Վեհափառը դուրս եկաւ Վեհաբանից, հոգևորականները առաջ անցան, վերջից Վեհափառը, որին հետևում էին տէրութեան ներկայացուցիչները, այլ և այլ քաղաքներից ու հաստատութիւններից եկած պատգամաւորները, պատուաւոր հիւրերը, միայն զոքա ներս մտան եկեղեցի։ Տաճարի մէջ, Խման տեղի առաջ հանգիստաւոր կերպով Վեհափառը կարգաց այն երգման բնագիրը, ըստ որում Նա ուխտում է հաւատարիմ հպատակ լինել իւր Կայսերը։ Երգման թուղթը ստորագրեց Խմքը, Սինօզի անդամները, և Սինօզի պրօկուրօրը։ Արարողութիւնից յետոյ Նորին Վեհափառութիւնը հետևեալը խօսեց։

«Մեր գմնաթուղթէն առաջ մէք ուրիշ երգում մ'ալ ըրած ենք, երբ վարդապետ պիտի ձեռնադրուէինք։ Մեն ժամանակ մենք երգում ըրած ենք հաւատարիմ

լինել ս. Աւետարանին: Պիտէք, նախ քան այս երկումն Յիսուս Իւր Աւետարանով Պօղոս իւր թղթով պատուէր տուած են բոլոր հաւատացելոց ցոյց տալով թէ Իշխանութիւն Աստուծմէ է. պարտ է հնազանդել իշխանութեան:

Կարդումենք Աւետարանին մէջ. երբ միանգամ հռովմայեցի հարկահաններ Պետրոսին ասին ձեր վարդապետ հարկ չի՞ տար. Յիսուս Պետրոսին ասաց թէ ե որդիք թագաւորաց ազատ են. և Ինքն իսկ երկնից Հօր Թագաւորին ազատ որդին էր, բայց դայթակղութիւն չը տալու համար հրամայեց որսորդ Պետրոսին, որ երթայ ձուկ որսայ և ձկան փորէն մի արծաթի սատեր հանելով վճարէ իւր և Պետրոսին հարկ: Չգիտենք թէ այդ արծաթի սատեր նորապէս հրաշագործեց ձկան փորին մէջ, թէ ղիպուածով ծովու մէջ ընկած էր ձուկ կուլ տուած էր և Պետրոս վրայ հասաւ: Այսպիսով օրինակ տուաւ մեզ Յիսուս թէ պարտ է տէրութեան օրինադրած հարկ պարտաւորապէս վճարել: Յիսուսի ոսոխներ երբ փորձելով կը հարցնէին, թէ արժան է հարկս տալ Աստուծոյ. Նա իսկոյն ասաց ցոյց տուէք Ինձ մի դահեկան և հարցուց ո՞ր է այս պատկեր. երբ պատասխանեցին թէ Աստուծոյ, գնացէք ուրեմն տուք զԱստուծոյն Աստուծոյն և զԱստուծոյն Աստուծոյ: Թողունք զբաւական հարկ. մեք պարտական ենք նոյն իսկ մեր արին և կեանք նուիրել կայսերական երկրին և հայրենեաց համար:

Իսկ ինչ որ Աստուծոյն և եկեղեցւոյն կը վերաբերի զայն ևս սուրբ ուխտիւ անհրժապէս պահել

իբրև հաւատարիմ տնտես Եկեղեցւոյ: Թէպէտև այս թուղթ միառմի կը յիշեցնէ ինձ իմ հպատակութեանս պարտականութիւններ. սակայն իմ հոգևոր բարձրագոյն պաշտօն այլ ևս կը յաւելու յիմ վերայ աւելի ևս բարձրագոյն առաքելական պարտիք. այն է հաւատացեալ եկեղեցւոյ զաւակներուն քարոզել Աւետարանին համատարած սէր. բուն սիրով ջանալ որ կրօնն և աստուածապաշտութիւն կենդանի մնայ ժողովուրդի սրտին մէջ. վասնզի այդ է միայն, որ հաւատացեալ ժողովուրդներ հնազանդ կը պահէ երկնից Հօր առաջ և հաւատարիմ հպատակ կը շինէ զիրենք աշխարհիս տէրութեան օրինաց առաջ:

Արչափ Խրիմեան Հայրիկ Ամենայն Հայոց Աթուղիկոս է, իբրև հաւատարիմ աշակերտ Քրիստոսի պիտի աշխատի Քրիստոնէական կրօնի սուրբ զգացումն տարածել իւր ժողովուրդին մէջ, պիտի աշխատի, որ Հայոց զաւակներ ճշմարիտ և անկեղծ Քրիստոնեայ լինին: Ասան զի ամէն ազգաց Քրիստոնեայ հաւատացեալներն, եթէ Աւետարանի հոգին ըմբռնելով ճշմարիտ Քրիստոնեայ չը լինին: Եթէ հազար անգամ երգուին, նոցա երգումն մի կեղծաւորութիւն կը լինի: Աստի ոչ միայն ես, այլ և համայն ուխտ սուրբ Աջմիածնի թէ սրբազան եպիսկոպոսք և թէ վարդապետք պիտի աշխատեմք, նոյն Աւետարանին ոգին քարոզել թէ եկեղեցիներում և թէ դպրոցներում:

Այդ խօսքերից յետոյ Վեհափառ երեսը դարձրեց դէպի Իման տեղը և խիստ յուզուած ձայնով աղօթեց.

Պու, Տէր, Ամենակալ Աստուած, որ գիտես քրննել մարդոյ ծածուկ սիրտ և երիկամունք իմ, սիրտս բաց է Քո առաջ. ես չեմ կարող կեղծել և ստել կաղաչեմ Քո տաճարին մէջ Խաչին և Աւետարանին առաջ տուր ինձ Քո շնորհ և զօրութիւն, որ կարենամ իմ ծանր ծանր պարտականութիւններս

ճշտութեամբ կատարել իբրև Հայոց Ազգի Հայրապետ: Տուր ինձ նաև Քո հզօր արդարութեան և ճշմարտութեան Հոգին, որ պատրաստ լինիմ կատարել Քո այն մեծ պատուէրն՝ տալ Աստուծոյն՝ Աստուծոյ և Ապստերին Ապստեր. Ամէն:

Նա դարձաւ դէպի ժողովուրդը և ասաց «ամենքդ ասացէք ամէն», . իսկ Պրոկուրորին, ասաց. « Պրոկուրոր, ըսածներս ճիշտ, բառ առ բառ կլթարգմանես » և նոյն հանգէսով ինչպէս եկել էր, դարձաւ վեհարան: Այդ օրը վեհարանի դահլիճում ճաշ կար բարձրատիճան և պատուաւոր հիւրերի համար:

Հասել էր օրը երբ պիտի լրանար մի շարք հանգիստաւոր ձեւակատարութեանց շղթայի վերջին օղակը. ազգը ընտրել էր, կայսրը հաստատել էր, բայց դեռ պակաս էր եկեղեցու, կրօնի նուիրագործութիւնը: Մեր եկեղեցական հանգիսակատարութեանց մէջ օժման և ձեռնադրութեան հանգէսները խիստ փառահեղ են ամեն տեսնողի վրայ նոքա թողնում են խոր մնայուն տպաւորութիւն, երանի այն հային, որ արժանանում է տեսնելու նոցանից մէկը, այդ յուսով հաղարաւոր ուխտաւորներ են գալիս իւրաքանչիւր անգամ, կաթողիկոսաց ձեռնադրութեան միւռոն օրհնութեան ժամանակ, բայց անչափ բազմութիւնից գուցէ հարիւրից մէկին է յաջողում շքեղ արարողութեանը ականատես լինել: Այս անգամ այդպէս չէր: Վեհափառը ի նկատի առնելով, որ տաճարի փոքրութեան պատճառաւ, հասարակութեան մեծագոյն մասը պիտի զրկուէ հանգիսից, կարգադրեց, որ օժումը դուրսը կատարուի: Զանգազատան արեւմտեան մուտքի առաջ շինուեց տախտակներից մի ամբիոն, որի վրայ պիտի կատարուէր օժումը, իսկ ժողովրդի մի մասը բախում մնաց կանգնած, միւս մասը տեղաւորուեց Վեհափառի, մատենադարանի, եպիսկոպոսների բնակարանների կսրների վրայ և այդ եղանակաւ հազիւ թէ գտնուէր մէկը, որ զրկուէր հանգէսը տեսնելուց:

Հայրիկը իւր պարզասիրութեամբ չընդունեց, որ միաբանները ըստ հնաւանդ սովորութեան հանդիսաւոր կերպով ուղեկցեն Նորան դէպի տաճար, ուստի Նա, բացի երեկոյեան ժամերգութիւնից, առաւօտեան ժամերին և թէ պատարագին տաճարեկաւ առաջից շաթիրները, իսկ հետեւից միայն իւր գաւազանակիր վարդապետին ուղեկցութեամբ:

Պատարագիչը ինքն էր: Արարողութեան հանդիսաւորութիւնը այն րոպէից սկսեց երբ Հայրապետը զգեստաւորուած թանկագին զգեստներով գուրս եկաւ խորանից, նոյնպիսի զգեստաւորութեամբ հետեւումէին Նորան տասներկու եպիսկոպոս, շապիկ հագած վարդապետներ, և սարկաւագներ: Պատարագիչը ոսկեայ փուռվարով խնկարկելով բարձրացաւ ու Աստուածածնայ սեղանը, որի երկու կողմերում շտրուեցին բոլոր եպիսկոպոսները ըստ աւագութեան կարգի, Վեց, Վեց, այսպէս Աւագ կողմում Սմբատեան Արքեպիսկոպոս, Աղուանեան, Ներսէս, Սուրենեան, Դաւթեան, Տէր-Գասպարեան եպիսկոպոսները, սոցա հանդէպ Տեղապահ Երեմիա Եպիսկոպոս, Սուբիաս, Յովհաննէս, Արիստակէս, Կարապետ և Գառնակերեան եպիսկոպոսները: Երգումէին պ. Շահլամեանը և Կարա-Մուրզայի պատրաստած ձեմարանական խումբը: Տաճարում ժողովուրդ քիչ կար, դիտմամբ ժողովուրդ քիչ էր ներս թողուած որպէս զի հանդիսով ներս ու գուրս գալիս գթուարութիւն չլինէր: Ըստ սովորութեան Սպատարագը կատարուեց մինչև «Զի ողորմած և մարգասէր ես», և ապա Վեհափառ Հայրապետը երեսը դէպի սեղան դարձած ծունկ չոքեց և երգուեց: «Մկրտիչ ծառայ Վրիստոսի և Եպիսկոպոս Գլակայ վանուց միաբան Սրբոյ Ռիտիա Լշմիածնի, կամօքն Ըստուծոյ, և ընտրութեամբ համօրէն ազգիս Հայոց կոչեցեալ յԱյրարատեան Եթու Աթողիկոսութեան Ըմենայն Հայոց, ապաւինեալ յօգնականութիւն շնորհաց բարձրելոյն՝ խոստանամ և ուխտեմ առաջի սրբոյ սեղանւոյս և աստուածընկալ ու նշա-

նացս, յանձն առնուլ զպաշտօնս զայս Եպիսկոպոսապետութեան Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ և զբոլորապտուղ նուիրմամբ ընծայել զանձն իմ յանվթար կատարումն աստուածադիր օրինաց և կաթողիկոսական պարտուց և առաջնորդել ազգիս Հայոց ըստ ուղղափառ վարդապետութեան քրիստոսական կրօնից, ըստ գրոցս եկեղեցւոյ դաւանութեան և ըստ հայրապետական կարգաց և կանոնաց Եւստուածպաշառութեան, անստերիւր և անխոտոր ընթանալով յամենայնի ընդ լուսաշաւիղ հետս գնացից արժանաժառանգ Յաջորդաց սրբոց առաքելոցն Թադէոսի և Բարդուղիմէոսի և սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի երկրորդ Լուսաւորչի զգուշաւոր պահպանութեամբ իրաւանց Մայր Եթովոյս Հայաստանեայցս » : Երգումից յետոյ գարձաւ դէպի արեւմուտք և մնաց ծնկաչոք, յուզուած, գլուխը խոնարհած և եպիսկոպոսները շարունակեցին արարողութիւնը : « Զողորմութիւն քո Տէր յաւիտեան » սաղմոսից յետոյ, Երեմիա եպիս. ասաց « Աղաչեսցուք զմարգասէրն Աստուած վասն ծառայի իւրոյ » քարոզը և ապա ձեռին բռնած ս. Միւռնը տուաւ Մեարտիկ Արքեպ. որ մօտենալով Հայրապետին տասներկու « Տէր ողորմեսցից » յետոյ ասաց. « Աստուածային և երկնաւոր շնորհն, որ միշտ լնու զպէտս սրբոյ սպասաւորութեան առաքելական եկեղեցւոյ, կոչէ զՄԿՐՏԻԶ ԱՐՔԵՊԻՍՈՊՈՍ ՎԱՆՈՒՅՆ ԴԻԱԿԱՅ Եպիսկոպոսութենէ ի կաթողիկոսութիւն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ՝ ի Հովուապետութիւն և յԱռաջնորդութիւն ընդհանուր ազգիս Հայոց՝ ըստ վկայութեան անձին իւրոյ և ամենայն ժողովրդեանս » : Բոլոր եպիսկոպոսները մօտենալով շրջան կազմեցին և ձեռները գնելով ընտրեալի գլխին ասացին. « Մեք գնեմք ձեռս ի վերայ, և ամենեքեան ալօթս արարէք, զի արժանաւոր լիցի սա զիշխանութիւն Առաքելական Եթովոյս ա-

նորապետ պաշտօնի առաջին Աստուծոյ»։ Ամեն մէկը գնաց իւր տեղը։ Մեսրոպ Արքեպօ կարգաց «Գոհանամք զքէն Աստուած մշտնջենաւոր...» ազօթքը։ Ազօթքից յետոյ եպիսկոպոսները կարգով կարգացին ընթերցուածներ և Աւետարանը։ Ընթերցուած յելից 100-սեցաւ Տէր ընդ Մալսէսի (Սուքիաս)։ Ընթերցուած յերկրորդ թագաւորութեան. և եկին ամենայն ծերքն Իսրայէլի... (Յովհաննէս)։ Ընթ. յեզեկիէլէ մարգ. և եղիցի ի մտանել քահանայից ընդ դուռն. (Աղուանեանց)։ Ընթերց. յեսայեայ մարգարէէ. Բայց դուք քահանայք Տեառն. (Սարգիս)։ Պետրոսի Առաքելոյն ի Կաթողիկեայց առաջին թղթոյն է ընթերցուածս. Ի բաց թոթափել սյսուհետեւ զամենայն չարութիւն. (Դաւթեանց)։ Մատթէոսի Աւետ. և ելեալ Յիսուս ի կողմանս Փիլիպպեայ կեսարիայն։ (Կարապետ եպիս.)։ Այստեղից վեհափառ պատարագիւր դարձեալ շարունակեց Ս. Պատարագը մինչև ողջոյնը։ Գառնակերեանը ասաց հաւատամքը և վերաբերումն արաւ։ Մինչ եպիսկոպոսները երգում էին «Աստուած մեծ», քարոզը Հայրապետը եկեղեցական թափորով տաճարից դուրս եկաւ և օծման մնացեալ մասը կատարուեց զանգակատան առաջ ի տես բոլոր ժողովրդեան։ Գարձեալ նոյն կարգով ինչպէս սեղանի վրայ՝ շարուեցին եպիսկոպոսները, Կաթողիկոսը ծունկ չոգեց և Մեսրոպ արքեպիսկ. կարգաց «Տէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց»։ Երկար ազօթքը և երեմիա եպիսկոպոսի ձեռից առնելով սրբալոյս միւռնը օծեց Նուիրեալի գլուխը, բոլոր եպիսկոպոսները կրկին շրջան կազմեցին և բութ մատը Նորա գաւթին գնելով ասացին «Օրհնեսցի օծցի և սրբեսցի գաւթին Տէր Մկրտիչ Կաթողիկոսին...» ճինջ բամբակ գնելով օծեալի գլխին սպիտակ թափանցիկ քողով ծածկեցին երեսը, արարողութիւնը վերջացած էր։ Վեհափառ կանգնեց։ Գթուար է աւելի փայլուն տեսարան երևակայել, երբ Հայրապետը չոգած, հոգով զգալով կոչման վեհութիւնը արտասուք էր թափում աչքերից, երբ հազարաւոր հանդիսատեսներ շունչերը կտրած, լուռ մունջ աչքերը դէպի մի կէտ դարձրած նա-

յումէին, և երբ արարողութիւնի, յետոյ ամբօխը մեծաձայն հետևելով ներքին ձայնին, կոչեց միաբերան. «Կեցցէ Հայրիկը, Կեցցէ Հայոց Հայրապետը»: Շատերի աչքերին կարելի էր արտասուք նկատել, բայց այդ ուրախութեան ցնծութեան արտասուք էին: «Այսօր ուրախացեալ ցնծան երկնից», և «Որք արժանաւորեցաք», և «Տէր Հովուեսցէ» Սաղմոսից յետոյ գուրսը կարդացին Պետրոսի կաթուղիկեայ առաջի թուղթը (Արիտակէս եպիսկոպոս) և Յովհաննու Աւետարանը. «Եւ իբրև ճաշեցին...» (Կարապետ եպիսկոպոս) թափօրը մտաւ տաճար, ու շարունակուեալէր պատարագը, բոլոր եպիսկոպոսները համբուրեցին Հայրապետի գլուխը և ողջոյն տուին ժողովրդեան: Պատարագի յետոյ բոլոր եկեղեցական դասը ըստ ընդունուած սովորութեան զգեստաւորուած առաջնորդեցին Նորին Վեհափառութեան գէպի Վեհարան և ծաղկեայ գահին՝ ճումբազմեցուցին Կաթուղիկոսական Աթոռի վրայ, ուր Նա պահպանիչ ասաց և բոլորը համբուրելով Ս. Աջը հեռացան:

Այդ օրը վանքի սեղանատան հանդիսաւոր ճաշ կար, ներկայ պիտի լինէր Նորին Վեհափառութիւնը: Հիւրերի թիւը այնքան շատ էր, որ շատերը դուրսը մնացին, իսկ վարդապետներից ոմանք ոտքի կանգնած: Սեղանատան գլխին, Վեհափառական գմբէթի տակ բազմեց Հայրապետը, աջ կողմում աշխարհական հիւրերը, ձախում հոգեւորականները ըստ աւագութեան: Լռութեամբ ճաշում էին, երբ Նորին Վեհափառութիւնը պատուիրեց բաժակները լցնել և յոտնկայս առաջարկեց Ռուսաց Մեծազօր Կայսր Ալէքսանդր Երրորդի կենացը մոտաւորապէս այս խօսքերով.

«Ակսած այն օրէն, երբ ես ոտք դրի Ռուսիոյ հողին մէջ, այն է Օգեսայէն սկսած, չեմ դադարեցնել մեր Կայսեր կեանքը: Այսօր մեզ համար մեծ տօն է, Վարազայ Խաչին տօնն է, որ սուրբ կպահէ մեր եկեղեցին, այսօր մեր եկեղեցու և ազգի համար մեծ է նրանով ևս, որ երկու տարիէն

աւելի սպասելէն զկնի իրենց համար կաթուղիկոս
օծուեց, աղգը կրնտրէ կաթուղիկոս, բայց Նորին
կայսերական մեծութիւնն է, որ կը վաւերացնէ աղ-
գին ընտրութիւնը: Այժմ՝ այլ ևս այնպէս չէ, ինչ-
պէս Քրիստոսի ժամանակ, որ պարզապէս կըսէր
իւր աշակերտներուն. «գնացէք քարոզեցէք զամե-
նայն հեթանոսս...» այժմ՝ ամեն բան օրէնքով, ձե-
ւով է, կայսրն է, որ մեզ հաստատեց և մենք ալ
այսօր օծուեցինք Ամենայն Հայոց կաթուղիկոս:

Ուստի կառաջարկեմ խմենք այս բաժակ կայսեր
կենաց համար, Աստուած օրհնէ Նրա կեանք,
օրհնէ Նրա ամուսին, Պահաժառանգ և ամեն
Պարագայք: Կայսեր կեանք ժողովրդի կեանքն է,
կայսեր ողորմած, արդարասէր հովանաւորութեան
տակ խաղաղ կապրէ իմ ժողովուրդ և կյառաջա-
դիմէ: Օրհնեալ ըլլայ կայսր»:

Բոլոր սեղանակիցները յոտնկայս կեցցէներ և ուրաներ կան-
չեցին և լսեցին «Տէր պահեայ զկայսրն մեր» հիմնը, որ գե-
ղեցիկ ներգաշնակութեամբ երգեց ձեմարանական խումբը:

Երկրորդ բաժակը առաջարկեց Նորին Վեհափառութեան կե-
նացը գաղտ. խորհ. Պրիբիլը այս խօսքերով.

«Ձերդ Սրբութիւն. Կովկասի քաղաքական բաժնի կառավար-
չապետը Շերեմետևը, լիազօրութիւն տուաւ ինձ շնոր-
հաւորել Ձեր Սծումը և ցանկալ Ձեզ երկար ժամանակ կ'ստա-
վարել Ձեր խնամոց յանձնած հօտը, ուստի խմեմ եմ Ձեր
կենացը»: Թարգմանեց Երևանի քաղաքագլուխը: Կենացը հեռե-
ցին ոգևորուած կեցցէներ. իսկ ձեմարանի ուսուցիչ Պ. Պալեանը
այդ կենացի վրայ կարգաց իւր խրթին գրաբառ լեզուով գրած
ուղերձը, որը տպած էր ոսկեայ տառերով սպիտակ աթլասի
վրայ Նորին Վեհափառութեանը ներկայացնելու համար: Երգեցիկ
խումբը երգեց մի երգ, որ գրած էր դարձեալ Պ. Պալեանը

Վեհափառի գալուտեան առթիւ, իսկ ձայնագրել էր Պ. Կարա-
Մուրզան:

Սրանից յետոյ Նորին Վեհափառութիւնը առաջարկեց մարմ-
նաւոր իշխանութեան բարձրագոյն շնորհապատկաններին կե-
նացները, որոնք ընդունուեցան հանդիսականներէց ոգւորու-
թեամբ և կեցցէներով:

Վեհափառը պատուիրում է Պ. Շահլամեանին մի բան երգել.
«Պատրաստ եմ Վեհափառ Տէր, բայց աւելի ուրախութեամբ
մի կենաց բաժակի վրայ կերգէի»:

Վեհափառը կանչում է Արիստակէս Եպիսկոպոս Սեգրակեանին
և աւում «Արիստակէս սրբազան, այս մեր բարեկա-
մը կըսէ առանց կենացի չեմ երգեր, գնա կենաց
մ'առաջարկէ, խառնէ իրար հետ Լճմիածին, միա-
բանութիւն, Արարատ, Արաքս»:

Սրբազանը իր տեղը գնալով խօսում է.

«Այս ուրախութեան հանգէսը կրկնուել է մեր ազգային
կեանքի մէջ, եթէ չեմ սխալուում 151 առգամ: Մայր Աթո-
ռը 16 դար շարունակ գոյութիւն ունենալով, այնպէս բարձր
պահպանել է իւր գիրքը, որ յաջողել է սիրով միացնել, կապել իրեն
հետ բոլոր հայերին: Հայ ժողովուրդը իւր նեղ վիճակների մէջ
անգամ երբ առիթ է ունեցել հաւաքուելու Ա. Լճմիածնում,
այստեղ գտել է միշտ մխիթարութիւն, ամփոփանք, կազդու-
րուել է հոգեպէս և բարոյապէս: Այսօր ևս նա մխիթարուում է,
ցանկանք որ մեր Մայր Աթոռը միշտ և հանապազ մեր ազգի
համար պահպանի այդ նշանակութիւնը, կեցցէ Մայր Աթոռը,
կեցցէ և Միաբանութիւնը ի փառս ազգին մերոյ»:

Կեցցէներ: Շահլամեանը երգում է «Տէր կեցո դու զՀայս»...

Վեհափառը առաջարկում է չորրորդ բաժակ:

«Լսա քիչ մը մոռացկոտ եմ, շատ անգամ մեծ բա-
ներ կմոռանամ: Նստած կմտածէի և միտքս եկաւ թէ
ինչպէս կաթուղիկոս եղայ, 12 հատ բութեր էին որ

մեր սրբազանները գազաթուս վրայ դրին, լաւ ճմլեցին: Բայց գլուխս ալ աղատուեց, ասկէ ետք մէկ էլ այն ժամանակ բութ կ'ընեն վրաս, երբ ոչինչ չպիտի զգամ: այն ատեն ճակատիս վրան ալ բութ պիտի դնեն, ձեռներուս վրան ալ: Ուրեմն եթէ Աստուծոյ հաստատութիւն չլինէր, եթէ սրբազաններու բութը չլլար, ես կաթուղիկոս չէի դառնալ: Ասկէց ետքը հերթն ինձ եկաւ ես ձեր գազաթներուն վրայ պիտի բութ դնեմ. բայց միք վախնալ, Աստուած Հայրիկին այնպիսի հեզ հոգի տուեր է, որ նա պիտի խաղաղութիւն պահպանէ: Ձեր կեանք պիտի միախառնուի Հայրիկի կեանքի հետ, ազգը մեզմէ շատ րան կսպասէ, այնպէս ընելու է, որ ազգ մեզի օրհնէ, չանիծէ: Հայ ազգ անիծել ալ զիտէ և անոր անէծք աւելի կազդէ. նա մեզ իւր, ցորեն չի տար, քաղցած կ'մնանք:

Աստուած ձեզ երկար կեանք տայ, որ միացած աշխատենք ազգիս համար»:

Աշակերտները երգեցին: Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը մի քանի խօսքով ընդհանուրի կողմից շնորհակալութիւն է անում: Վեհափառը քիչ փոփոխած նրա խօսքերը ի լուր ամենեցուն կրկնում է: «Ժողովուրդ, զիտէք սրբազանը ինչ ուզեց ըսել. անի ըսաւ, թէ ժողովուրդ վկայ եղէք, որ մենք խօսք ենք տալիս միացած ուժով գործել յօգուտ ազգի»:

Վերջին խօսքը կարապետ եպիսկոպոս Արաղեանն էր և անոց մօտաւորապէս հետևեալը.

Թէև Դուք յայտնեցիք, թէ մեր բութերը Ձեզ կաթուղիկոս արին, բայց Դուք արժանացել էք այդ մեծ պատուին Աստուծոյ ծանից. 40 տարուց ի վեր է Դուք Ձեր գործերով յայտնի էք

Հայ ժողովրդին «Հայրիկ» պանծալի անունով, ուստի նա Ձեզ գնահատեց, ճանաչեց Ձեր մէջ վերականգնած մեր Նախկին Լուսաւորիչներին, ուստի ընտրուած էիք Ձեր մեծ յատկութեանց համար: Կեցցէք, կեցցէք»:

Խումբը երգում է Ղ. Աղայեանի Հայրիկի համար գրած երգը: Երկու և կէս ժամին վերջացաւ ճաշը և Վեհափառը օրհնելով սեղանը գնաց հանգստանալու:

Մեծ հանդիսի առթիւ երեկոյեան դարձեալ տեղի ունեցաւ հրախաղութիւն, երգում էին ճեմարանի սաները. նուագում էր զինուորական խումբը:

ՄԵՍՐՈՊ ԱՔԵՂԱՅ ՏԵՐ. ՄՈՎՍԷՍԵԱՆՑ.